

ΠΛΑΤΩΝΙΚΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΜΑΤΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΚΑΡΑΛΗ

«Ἄκουε δὴ, ἔφην, τό ἐμόν ὄναρ, εἴτε διὰ κεράτων εἴτε δι' ἐλέφαντος ἐλήλυθεν»
(Σωκράτης)¹.

Στό «Χαρμίδη» οἱ συζητητές (Σωκράτης, Κριτίας, Χαρμίδης) ἀγωνίζονται νά καθορίσουν τί εἶναι σωφροσύνη μέ 5 ὀρισμούς, πού ὀδηγοῦν τελικά σέ ἀδιέξοδο:

Σωφροσύνη εἶναι: τό κοσμίως πάντα πράττειν καί ἡσυχῆ

τό τά ἑαυτοῦ πράττειν

τό τά δέοντα πράττειν

τό γνῶθι σαυτόν

ἐπιστήμη ἐπιστήμης καί ἀνεπιστημοσύνης

Μπροστά στά ἀνυπέρβλητα τείχη τῆς ἀπραξίας ἡ ψυχὴ νυστάζει καί κινδυνεύει νά βυθιστεῖ στό χάος. Σχεδιά σωτηρίας τώρα γίνεται ἡ ἐπιλογή τοῦ προφαινομένου, ὅπως στό «Μένωνα» ἡ ὀρθή δόξα λειτουργεῖ ὡς πρακτικός λόγος καί εἶναι κάτι περισσότερο ἀπό τό τίποτε, Τειρεσίας στή χώρα τῶν σκιῶν.

Στό σταυροδρόμι τοῦ ἀπόκοπου Νοῦ ἔρχεται ξεναγός ὁ μῦθος καί τό ὄνειρο. Ἄν μᾶς μουδιάζουν τά ἀμήχανα, δέν τά κοιτάζουμε κατὰ πρόσωπο, ἀλλά ὅπως ὁ Περσέας ἔκοψε τό φοβερό κεφάλι τῆς Μένουσας, προσέχοντας τό εἶδωλό της στήν ἀνταύγεια τῆς χάλκινης ἀσπίδας του.

Ἔτσι καί στό «Χαρμίδη» ὁ Σωκράτης παρεμβάλλει τό ὄνειρο καί τήν μαντική «καί τήν σωφροσύνην αὐτῆς ἐπιστατοῦσαν, τούς μὲν ἀλαζόνας ἀποτρέπειν, τούς δέ ὡς ἀληθῶς μάντις καθιστάναι ἡμῖν προφήτας τῶν μελλόντων...»².

Καί ὄνειρο βέβαια ἐδῶ ὁ Πλάτων δέν περιγράφει, ἀλλά καί ἡ διατύπωση «εἴτε διὰ κεράτων εἴτε δι' ἐλέφαντος ἐλήλυθεν» εἶναι σκοτεινό πρόβλημα, πού ἐπιχειρεῖται τώρα ἡ λύση του μέ διαχρονική ἐπαγωγή. Φαίνεται ὅτι ὁ φιλόμηρος Πλάτων πῆρε ἀπό τόν ποιητή τήν εἰκόνα. Στήν Ὀδύσεια³ περιγράφεται πλατιά τό ὄνειρο τῆς Πηνελόπης: 20 χῆνες ἔτρωγαν στήν αὐλή της κριθάρι καί ὄρμησε ἀπό ψηλά ἀετός καί τούς ξεπουπούλιασε (μνηστῆρες-Ὀδυσσέας). Ὁ Ὀδυσσέας-ἐπαίτης λίγο πρό τῆς μνηστηροφονίας τήν διαβεβαιώνει ὅτι ἔτσι θά γίνει, ἀλλά ἡ Πηνελόπη:

«Ἐεῖν' ἦτοι μὲν ὄνειροι ἀμήχανοι ἀκριτόμυθοι

γίγνοντ', οὐδέ τι πάντα τελείεται ἀνθρώποισι.

δοιαί γάρ τε πύλαι ἀμενηνῶν εἰσιν ὀνείρων·

αἱ μὲν γάρ κεράεσσι τετεύχεται, αἱ δ' ἐλέφαντι·

τῶν οἳ μὲν κ' ἔλθωσι διὰ πριστοῦ ἐλέφαντος,

οἳ ῥ' ἐλεφαίρονται⁴, ἔπε' ἀκράαντα φέροντες·

οἳ δέ διὰ ζεστῶν κεράων ἔλθωσι θύραζε,

οἳ ῥ' ἔτυμα κραίνουσι⁴, βροτῶν ὅτε κέν τις ἴδῃται» (τ 560-567)

Ἡ παράδοση γιά τίς δύο πόρτες τῶν ὀνείρων θά περάσει καί στόν Βεργίλιο:

Sunt geminae somni portae; quarum altera fertur

*cornea, qua veris facilis datur exitus umbris,
altera candenti perfecta nitens elephanto,
sed falsa ad caelum mittunt insomnia manes*⁵

Μ' αὐτούς τούς στίχους ὁ Ἀγχίσης προπέμπει τὸν Αἰνεΐα καὶ τὴν Σίβυλλα ἀπὸ τὴν ἑλεφάντινη πύλη πρὸς τὰ πλοῖα τὰ ἀγκυροβολημένα στό λιμάνι τῆς Καιήτης.

Ἀπὸ τούς δύο ἐπικούς φαίνεται ὅτι πρόκειται γιὰ ἀρχαιοπινῆ μεταφορά, πού φωτίζεται ἀκόμη ἀπὸ δύο ἱεροφάντες, τὸν Πλούταρχο καὶ τὸν Μωϋσῆ.

Ἡ αἰνιγματική φράση «διὰ κεράτων» πρέπει νά σημαίνει (ἀληθινή) μαντική. Κέρατα εἶχαν οἱ βωμοί. «Τὸν κεράτινον βωμόν εἶδον ἐν τοῖς ἑπτὰ καλουμένοις θεάμασιν ὑμνούμενον, ὅτι μὴ κόλλης δεόμενος, μήτε τινός ἄλλου δεσμοῦ διὰ μόνων τῶν δεξιῶν συμπέπηγε καὶ συνήρμοσται κεράτων»⁶.

Ἡ πίστη στὶς θυσίες κατὰ τὸ ἀρχέγονο *do ut des* καὶ ἡ πρόληψη τῶν δεξιῶν κεράτων ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὴν Π. Διαθήκη. Ὁ Ἀαρὼν θυσιάζει κριάρι καὶ ἐπισημαίνονται ὅλα τὰ δεξιὰ του: δεξιὸ αὐτί, δεξί πόδι, δεξιοὶ λοβοὶ «καὶ τὸν βραχίονα τὸν δεξιόν· ἔστι γὰρ τελείωσις αὕτη»⁷.

Συμπεραίνουμε λοιπὸν ὅτι ἡ ἐπίμαχη φράση «τό ἐμόν ὄναρ, εἴτε διὰ κεράτων εἴτε δι' ἐλέφαντος ἐλήλυθεν» ἀναφέρεται στὴν μαντική, ἀληθινή ἢ σοφιστική καὶ συνδέεται μὲ τὸν ἴδιο τὸν Χαρμίδη, διότι σκοτώθηκε στὴ Νεμέα παρακούοντας συμβουλή τοῦ Σωκράτη. Ἄς θυμηθοῦμε ἐδῶ ὅτι ὁ Σωκράτης ἀρχίζει νά φιλοσοφεῖ μὲ θεία ἐντολή: «ἐμοὶ δέ τοῦτο, ὡς ἐγὼ φημι, προστέτακται ὑπὸ θεοῦ πράττειν καὶ ἐκ μαντείων καὶ ἐξ ἐνυπνίων καὶ παντί τρόπῳ ᾧπέρ τις ποτε καὶ ἄλλη θεία μοῖρα ἀνθρώπῳ καὶ ὀτιοῦν προσέταξε πράττειν»⁸.

Ἔτσι ἡ μαντική γίνεται γέφυρα μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων: «καὶ ἔστιν αὖ ἡ μαντική φιλίας θεῶν καὶ ἀνθρώπων, δημιουργός τῳ ἐπίστασθαι τὰ κατ' ἀνθρώπους ἐρωτικά, ὅσα τείνει πρὸς θέμιν καὶ εὐσέβειαν»⁹. Ὁ μάντις εἶναι μιά ἀπὸ τίς μεταμορφώσεις τῶν κουρασμένων ψυχῶν, πού ἀκολουθοῦν τὸν Δία καὶ τούς ἄλλους θεοὺς στὸν οὐράνιο περίπατο. Ἀπὸ τὸν κόπο πέφτουν στὴ γῆ καὶ μεταμορφώνονται μὲ τὴν ἐξῆς σειρά: ἡ πρώτη καὶ ἀρίστη γίνεται φιλόσοφος.¹⁰

1. φιλόσοφος	5. μάντις
2. βασιλιάς	6. ποιητής, καλλιτέχνης
3. πολιτικός-οἰκονομικός	7. δημιουργός-γεωργός
4. φιλόπονος, γυμναστής, ἱατρός	8. σοφιστής
	9. τύραννος

Ἀπὸ τὴ σκάλα αὕτη τῶν μεταμορφώσεων φαίνεται ὅτι ὁ Σωκράτης- Πλάτων τοποθετεῖ σάν πρώτη ἀξία τὴν ἀλήθεια (φιλόσοφος) καὶ ἀπαξία τὴν βία (τύραννος), ὥστε κάθε στρεψιάδης σοφιστής μένει ἀκάλυπτος, ὅταν συκοφαντεῖ τὸν Σωκράτη- Πλάτωνα σάν ἀντιλαϊκούς. Ὁ Σωκράτης ζεῖ ὅπως πιστεύει, καὶ σκέπτεται ἀνάλογα καὶ μπορεῖ καὶ σήμερα νά γίνει ὁδηγός μας¹¹.

Ἀντίθετα δὲν εὐδοκίμοῦν πολὺ καιρὸ οἱ πληρωμένοι ἀγύρτες, θαυματοποιοί, μάντις καὶ ἐκμεταλλευτές τῆς ἀφέλειας, οἱ μικρόψυχοι καιροσκόποι κόλακες.

Ἀξίζει στὸν ἐπίλογο τῆς ἀναζήτησης αὐτῆς νά ἀναφερθεῖ τί συμβούλεψε τὸν Ἄρατο (ἢ Φίλιππο¹²) κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Ἰθώμης Δημήτριος ὁ Φάριος: ἂν ἔχεις

ψυχή μάντη, θά ἀφήσεις τόν τόπο, ἄν στρατηγοῦ, θά πιάσεις «τήν βοῦν ἀμφοτέρων τῶν κεράτων». Καί ἐννοεῖ τήν Πελοπόννησο μέ τά δύο ὄχυρά της, Ἄκροκόρινθο καί Ἰθώμη.

Συνεπῶς ὁ σκοπός γιά τόν καιροσκόπο καθορίζει τήν ἀκολουθητέα πορεία. Ὁ Σωκράτης ὅμως ὑποσχέθηκε νά θεραπεύσει τόν πονοκέφαλο τοῦ Χαρμίδη μέ ἐπωδές, ὄχι τίς συνηθισμένες τῶν πονηρῶν ἐπαιδῶν, ἀλλά μέ τή φιλοσοφία στό σύνολό της κατά τό παράδειγμα τοῦ Ζάλμοξι: τό μερικό δέν κατανοεῖται παρά σέ συνδυασμό μέ τόν Ὅλον. Ὁ «Χαρμίδης» εἶναι μιᾶ πρώιμη καλλιτεχνική σύλληψη τοῦ νοήματος τῆς Gestalt.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πλάτ. Χαρμίδης, 173a
2. Πλάτ. Χαρμίδης, 173c
3. τ 535-581
4. λογοπαίγνιο· ἐλεφαίρω = ἐξαπατῶ / κραινω = κατορθώνω
5. Verg. Aen. VI, 893 κ.έ. (Οἱ στίχοι ἀθετοῦνται)
6. Πλουτ. Ἡθ. 983 e. Ἀντίθετα ἀπό ἀριστερά κέρατα ἀναφέρει ἄλλοῦ:
«ἐχόρευσε δέ περί τόν κερατῶνα βωμόν ἐκ κεράτων συνηρμοσμένων εὐωνύμων ἀπάντων» (Βίος Θεσέως 21, 30).
7. Ἐξοδος ΚΘ' 20-22. Παρόμοιες τελετουργικές ὁδηγίες δίνονται καί στό Λευίτικόν, Η' 23-26 καί ΙΔ' 14-17. Μετά τόν μῦθο τοῦ Πρωταγόρα καί τά παράλληλα ἐξόδοι καί Λευίτικῶν παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ἡ παρατήρηση τοῦ Τερτυλλιανοῦ γιά τόν Πλάτωνα, ὅτι εἶναι Μωυσεῖς ἀττικίζων.
8. Πλάτ. Ἀπολογία Σωκράτους, 33c.
9. Πλάτ. Συμπόσιον, 188d.
10. Πλάτ. Φαῖδρος, 248d-e.
11. M. Schlick, *Form and Content, an Introduction to philosophical thinking* (δίγλωσση ἔκδοσις) Ἐγνατία, σ. 261
12. Τό ἀνέκδοτο ἀναφέρεται μέ ποικιλία ἀπό τούς ἀρχαίους συγγραφεῖς: Πολύβιος 7.12, Στράβων 8.4.8, Πλούτ. Ἄρατος 50.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΚΑΡΑΛΗΣ
ΑΡΣΑΚΕΙΟ ΛΥΚΕΙΟ